

*Oktatás, kutatás,
gyógyítás: 250 éve az
egészség szolgálatában*

Diszruptív, impulzuskontroll – és viselkedészavarok felnőttkorban

Dr. Felleginé Takács Anna
klinikai szakpszichológus, pszichoterapeuta

Szakképzés I.évfolyam

2021.02.11..

Diszruptív

A késztetések kontrolljának azon zavarai, amelyek *zavarkeltő* viselkedéseket eredményeznek, főként másokra nézve, ezért zömmel externalizáló zavarok.

Belső impulzus feletti kontroll zavara (Hollander'95)

- ↪ OCD
- ↪ TESTDISZMORFIÁS ZAVAR
- ↪ HIPOCHONDRIA
- ↪ TIC
- ↪ TOURETTE-SZINDRÓMA
- ↪ TRICHOTILLOMÁNIA
- ↪ FIGYELEMHIÁNYOS TÜNETEGYÜTTES(ADHD)
- ↪ ANOREXIA NERVOSA
- ↪ BULIMIA
- ↪ KÉNYSZERES VÁSÁRLÁS
- ↪ KLEPTOMÁNIA
- ↪ KÓROS JÁTÉKSZENVEDÉLY
- ↪ SZEXUÁLIS KOMPULZIÓK
- ↪ BORDERLINE SZEMÉLYISÉGSZAVAR
- ↪ ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉGSZAVAR

KOMPULZIVITÁS

S
P
E
K
T
R
U
M

IMPULZIVITÁS

TEÓRIA

- A késztetések homeosztázisa felborul
- A homeosztázis helyreállítására, *hirtelen, azonnali, sürgető, kontroll nélküli* kielégülést eredményező cselekvés jelenik meg, amely lehet:
 - **agresszív** (dühből való megszabadulás)
 - *reaktív* – pl. oppozíciós zav.; intermittens zav.
 - *proaktív* – pl. viselkedés zav.; pirománia; kleptománia; antiszoc. szem. zav.
 - **örömszerző** (azonnali örömszerzés)
pl. kényszeres vásárlás; internet-játékfüggőség; hiperszexualitás

AGRESSZIÓ

/Raine és mtsai, 2006./

REAKTÍV
Vélt vagy valós
provokációra

PROAKTÍV
Agresszivitás örömeért,
megerősítő, jutalmazó
szerepéért jön létre

ETIOLÓGIA

- ↪ **BIOLÓGIAI:** *egyedi* genetikai sérülékenység; a cerebrospinális folyadék (CSF) alacsony szerotonin szintje és magas tesztoszteron szintje az oka az impulzivitásra való hajlamnak
- ↪ **PSZICHOLÓGIAI:**
 - ↪ Pszichodinamikus: az egyes dühkitörések nárcisztikus önvédelemnek tekinthetők (pl. nagytermetű ffi. dependens szem. jegyekkel – túlreagálja alacsony önértékelését, önvádlatos tendenciáit)
 - ↪ Kognitív: kognitív hibák, diszfunkcionális attitűdök, maladaptív sémák a jelentésadási folyamatot torzítyják bizonyos szituációkkal kapcsolatban
- ↪ **CSALÁDI-KAPCSOLATI:** a családi anamnézisben előfordul depresszió, alkohol, pszichoaktív szer használat (inadaptív minták – viták, veszekedések, hangulati kitörések, erőszakos viselkedések); jellemzőek az instabil interperszonális kapcsolatok, érzelmi instabilitás; negatív életesemények esetén (pl. munkahely elvesztése) destabilizálódás, elégtelen problémakezelés

Mindhárom vulnerabilitási szinten megjelenő tényezők leképződnek a *limbikus rendszer* szintjén (funkcionális változások).

Prefrontális kéreg szerepe az indulatkezelésben (Blair 2013.):

a stresszhormonok (kortizol) moduláló hatásúak az amygdala – orbitofrontális – prefrontális területen.

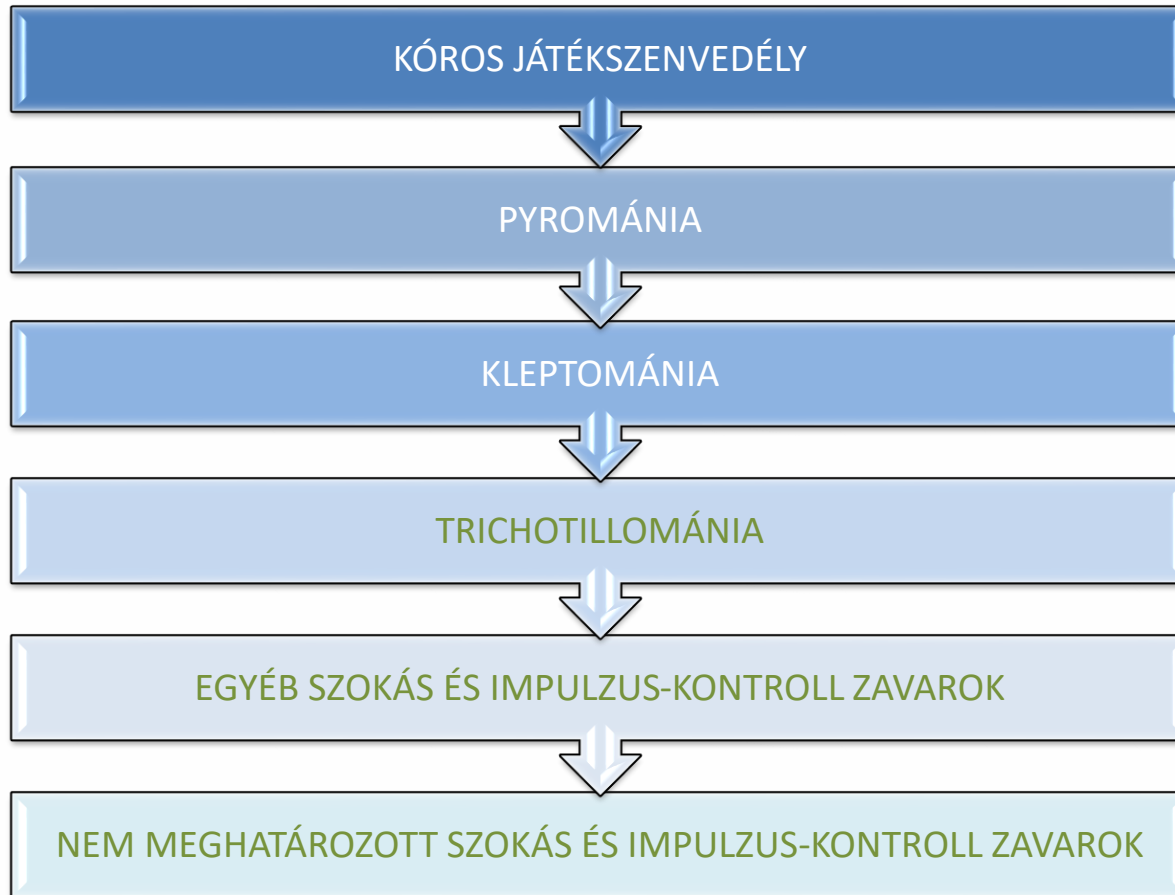
Vizsgálat

Kérdőívek

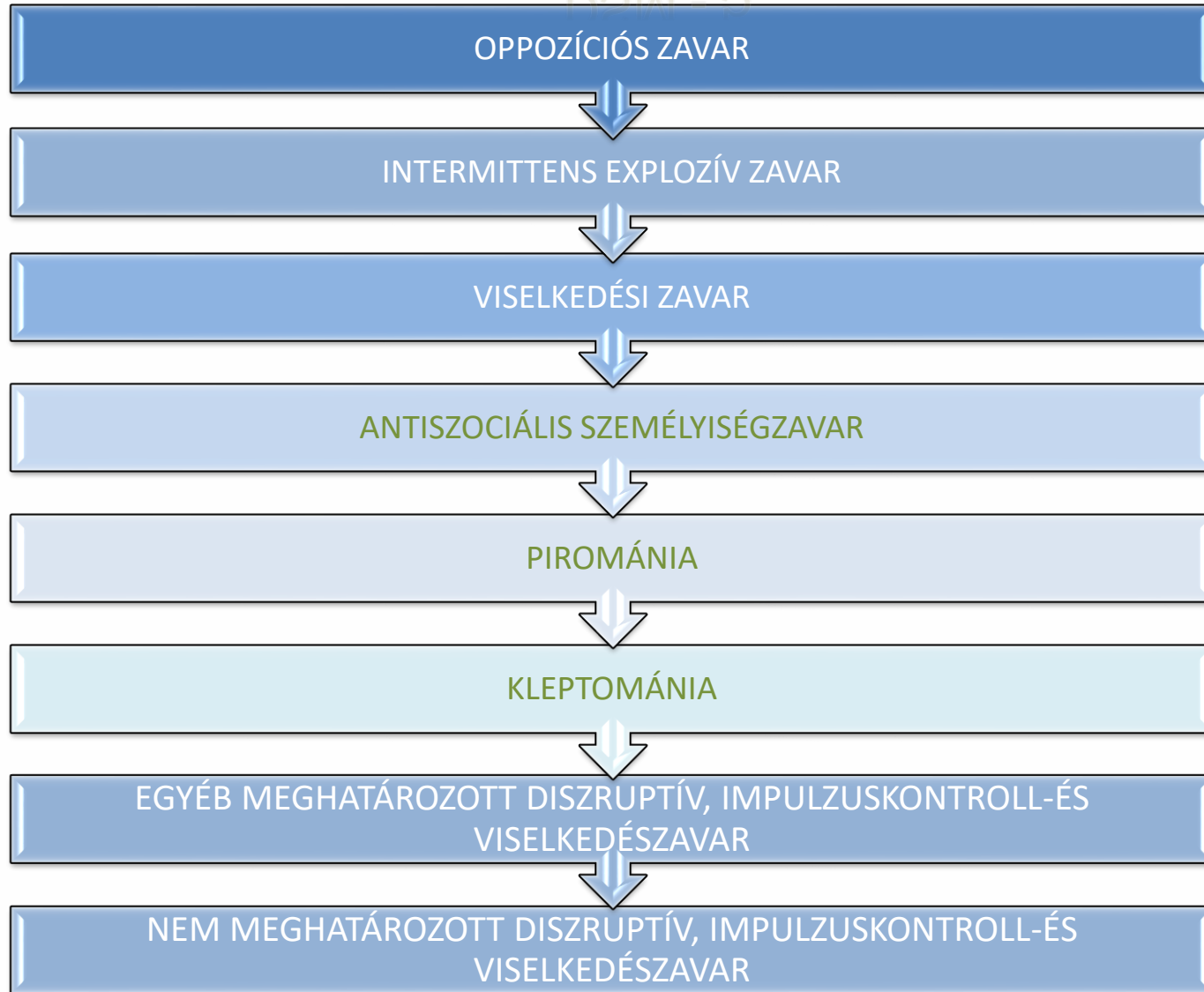
- ↳ Reaktív/Proaktív Agresszió Becslése Kérdőív (Raine,2006)
- ↳ Harag és Düh Kifejezési Mód Skála (AES)
- ↳ Képességek és Nehézségek Kérdőív (Goodman-féle Strength and Difficulties Questionnaire; Goodman 1997, Turi 2013) /Viselkedészavar és Proszociális skálát tartalmaz/

F63 Kóros szokások és impulzuskontroll zavarok BNO-10

Diszruptív, impulzuskontroll- és viselkedészavarok DSM - 5

KÖZÖS VONÁSOK

- ↳ A késztetésnek nem tud ellenállni
- ↳ Magának vagy másoknak kárt okoz ezáltal
- ↳ A viselkedés gyakorisága / intenzitása eltér attól, ami a személy fejlődési szintjének – nemének – kultúrájának megfelel
- ↳ A cselekvés
 - ↳ előtt: növekvő arousal
 - ↳ alatt/után: megkönnyebbülés, kielégülés

ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉGZAVAR

301.7 (F60.2)

Diagnosztikus kritériumok:

Az egyén kultúrájának elvárásaitól jelentősen és tartósan eltérő belső élmény és viselkedés mintázat, a következő területeken:

- ☞ Kogníció (önmagára, másokra, eseményekre vonatkozóan)
- ☞ Affektivitás (adekvációja, intenzitása, labilitása)
- ☞ Interperszonális funkció
- ☞ Impulzuskontroll

18 évnél idősebb személy esetén:
mások jogainak figyelmen kívül hagyása, megsértése

kezdet 15 évtől

15 év alatt vis. zav.

5 vagy több tünet

ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉGZAVAR TÜNETEK

- 1) A társas normákhoz törvényes viselkedéssel alkalmazkodni képtelen (ismételt letartóztatások)
- 2) Csalási hajlam (mások rászédése személyes haszonért vagy örömért, hazudozás, álnevek használata)
- 3) Előrelátás, tervezés hiánya, impulzivitás
- 4) Irritabilitás, agresszivitás (verekedések, támadó viselkedések)
- 5) Saját/mások biztonságának vakmerő, gondatlan semmibevétele
- 6) Állandó felelőtlenség (munkavégzés, anyagi kötelezettségek)
- 7) Bűntudat, lelkiismeret-furdalás hiánya (jogos vagy közömbös számára ha másokat megbánt)

PIROMÁNIA

312.33 (F63.1)

Diagnosztikus kritériumok:

- Szándékos
- Céltudatos
- Ismétlődő tűzgyújtás
- Tűz bűvölete
- Feszültség fokozódás a cselekmény előtt
- Kielégülés, öröm a cselekmény szemlélése közben és után

Nem magyarázható viselkedésszavarral, mániás epizóddal vagy antiszoc. szem. zavarral

Nem téveszme, értelmi fogyatékoság vagy szer hatása

Nem anyagi, ideológiai előny

Nem düh, bosszú

KLEPTOMÁNIA

312.32 (F63.2)

Diagnosztikus kritériumok:

- ↳ Ismételt, ellenállhatatlan késztetés
- ↳ Szükségtelen/értéktelen tárgyak lopására
- ↳ Egyedül lop, nem tervezi előre
- ↳ Titkolja tettét
- ↳ Feszültség fokozódás a cselekmény előtt
- ↳ Kielégülés, öröm a cselekmény közben és után

Nem magyarázható viselkedészavarral, mániás epizóddal vagy antiszoc. szem. zavarral

Nem téveszme, hallucináció

Nem jár anyagi haszonnal

Nem düh, bosszú

KLEPTOMÁNIA

Komorbiditás:

- ↪ Szerhasználattal (23-50%)
- ↪ Más impulzuskontroll zavarokkal (20-46%)
- ↪ Hangulati zavarokkal (45-100%)
- ↪ Major depresszióval

Vizsgálat:

- ↪ K – YBOCS /Yale Brown Obsessive Compulsive Scale modified for Kleptomania)
- ↪ K – SAS /Kleptomania Symptom Assessment Scale/

KLEPTOMÁNIA

Kezelés:

- Farmakoterápia: opiátantagonista (naltrexon) hatására a lopásra való késztetés csökken (Grant 2009)
- Pszichoterápia: hangulati zavar kezelése, kapcsolati problémák, veszteségélmények, agresszív tendenciák kognitív szférába emelése; impulzusok kontrollképességének fejlesztése, örömképesség, szorongástűrés fejlesztése

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

Diagnosztikus kritériumok:

- A diszruptív zavar,
- az impulzuskontroll zavar,
- a viselkedési zavar jegyei mutatkoznak, de nem teljesülnek
- A személy számára jelentős szenvedést okoz
- Társas, mh.-i működését károsítja

„függőségnek” is nevezik

ismétlődőek

örömszerző jellegűek

túlzottak

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

A DSM-5-ből egységes álláspont hiányában kimaradt zavarok:

- 1) Kényszeres vásárlás
- 2) Hiperszexualitás
- 3) Túlzott internethasználat
- 4) Mobiltelefon túlzott használata
- 5) Repetitív öncsonkítás
- 6) Excesszív szoláriumhasználat

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

KÉNYSZERES VÁSÁRLÁS / „boltkórosság”

- ↳ Akár naponta, vagy naponta többször ismétlődhet
- ↳ Örömszerzési céllal végzi
- ↳ Felesleges, szükségtelen árucikkek vásárlása(ruha, cipő, kozmetikum, műszaki cikkek, ékszer, dísz tárgy...)
- ↳ Súlyos anyagi gondok

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

KÉNYSZERES VÁSÁRLÁS

Fázisai:

1. Anticipátoros(előkészületi)fázis – gondolatban foglalkozik a kívánt tárggyal
2. Megtervezi részletesen a vásárlást – izgalma fokozódik
3. Képtelen ellenállni a vásárlásnak
4. Vásárlás után az izgalmi fázis csökken
5. Rövid öröm, kielégültség
6. Fizetés után az eufória megszűnik
7. Bűntudat, önvád, szégyen, csalódottság

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

KÉNYSZERES VÁSÁRLÁS

Epidemiológia: 6-7%; 80-90% nő; ffi gyűjtőszervenvedély inkább

Etiológia:

- Diszkrepancia az ideális – aktuális – elvárt énkép között
- Kisebbrendűségi érzések
- Fejletlen coping mechanizmusok
- Érzelmi nélkülözés (a vásárlás átmenetileg pótolja a belső üresség érzését, az önbecsülés hiányát, a szeretet-igényt)
- Veszélyeztetett: fiatal –nő – szor., depr., - kényszeres vonások
- Neurobiológiai kutatások:

a *dopaminerg* (jutalmazó/megerősítő) *serotonerg* (impulz. – kompulz.) *opioid* (vis. gátlás - indítás) rendszerek szerepét feltételezik

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

KÉNYSZERES VÁSÁRLÁS

Komorbiditás:

- ↪ Hangulatzavarral 21-100%
- ↪ Szorongásos kórképekkel 41-80%
- ↪ Szerhasználattal 21-46%
- ↪ Evészavarokkal 8-35%
- ↪ Egyéb impulzuskontroll zavarokkal 20-40%
- ↪ OCD-vel
- ↪ Elkerülő szem. zavarral
- ↪ Borderline szem. zav.-al

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

KÉNYSZERES VÁSÁRLÁS

Kezelés:

- ↪ Komorbid kórállapotok kezelése
- ↪ FARMAKOTERÁPIA: szerotonerg antidepresszív szerekre pozitív eredmények jelentkeznek
- ↪ PSZICHOTERÁPIA: egyéni /csoport th. (kognitív, dinamikus, rendszer)

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

HIPERSZEXUALITÁS / „szexfüggőség”

- ↳ Visszatérő és intenzív szex fantáziák, késztetések
- ↳ Sok időt elvesz/interferál fontos tevékenységekkel, kötelezettségekkel
- ↳ Kockázatos szex. helyzetekben találja magát (pornográfia, cyberszex, telefonszex, éjszakai bárók, prostituáltak..)
- ↳ A viselkedés kontrollálása, csökkentése sikertelen
- ↳ Párkapcsolati, szociális, foglalkozási területeken romlás

Epidemiológia: 3-6% /USA; ffi gyakoribb

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

HIPERSZEXUALITÁS

Etiológia:

- ↳ érzelem átélés/kifejezés tagadása,
- ↳ spontaneitást elfojtó szülői nevelés — énhatárok bizonytalanok, sérül a bizalom, semmiben nem hisz, önmagában sem
- ↳ empátia fejletlen,
- ↳ függés-menekülés, fixálódik a szexualitásra /Fromm
- ↳ önszeretet, önellfogadás deficitje /PA
- ↳ neurobiológia: prefrontális és mko. temporális laesió, demencia is kiválthatja

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

HIPERSZEXUALITÁS

Komorbiditás:

- ↪ Hangulatzavarral 72%
- ↪ Szorongásos zavarral 38%
- ↪ Szerhasználati zavarral 40%
- ↪ ADHD-val 23-67%
- ↪ Személyiségzavarral (paranoid, passzív-agresszív, nárcisztikus)

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

HIPERSZEXUALITÁS

Kezelés:

- Komorbid kórállapotok kezelése
- SSRI-k adása /mellékhatás: libidócsökkenés
- Nőknél: antiandrogének adása
- Férfiaknál: medroxiprogeszteron adása
- Kognitív és szupportív egyéni terápia
- SLAA /Sex and Love Addict Anonymous
- SA / Sexaholics Anonymous

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

TÚLZOTT INTERNETHASZNÁLAT / „internetfüggőség”

- Szinte egész nap, vagy napokon keresztül netezik („szörfözik”) különböző igényei mentén / vásárlás, szex., interaktív játékok....
- Erre irányuló késztetésének képtelen ellenállni
- Állandó, repetitív cselekvés
- Alapvető fiziológiai szükségleteket is háttérbe szorít
- Néhány esetben halálos szövődmény
- Internethozzáférés korlátozására – elvonási tünetek jelentkeznek
- Romlik az iskolai, mh.-i telj. , társas kapcsolatok („cyberözvegyek”)

Epidemiológia: 3% (Müller 2014.); ffi. 71%

Kezelése: pszichotrop szerek (escitalopram, naltrexon)+ kognitív th.

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

MOBILTELEFON/FB TÚLZOTT HASZNÁLATA

- ↳ Indokolatlan gyakoriságú és időtartamú beszélgetések, üzenetváltások (ismerős és ismeretlen emberekkel)
- ↳ Más fontos tevékenységek, kapcsolatok, kötelezettségek elhanyagolása
- ↳ Úgy érzi lemarad/kimarad valamiből (sóvárgás társas interakcióra)
- ↳ Fél, hogy elfordulnak tőle, ha nincs kapcsolatban (dependencia)
- ↳ Sokat dolgozik a digitális self-jén (szelektív és optimalizált kép mások számára)

Epidemiológia: nincs adat

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

REPETITÍV ÖNCSONKÍTÁS

- ↪ Saját magukban ismételt kárt tevés
- ↪ Vagdosás
- ↪ Falcolás
- ↪ Excesszív piercing
- ↪ Tetoválások

Minden esetben más zavarhoz társul

- parasuicidális magatartás: borderline szem. zavarban
- parafília jelensége: kényszeres piercegezés, tetoválás
- pszichotikus állapotban: tényleges csonkítások

EGYÉB MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.89 (F 91.8)

EXCESSZÍV SZOLÁRIUMHASZNÁLAT/ „szoláriumfüggő”

- ↳ Bőrgyógyászok megfigyelése: diagnosztizált malignus melanoma ellenére sem hagyják abba a szolárium használatát
- ↳ Tekinthető:
 - addikciónak
 - kényszeres zavarnak
 - impulzuskontroll zavarnak
 - szezonális affektív zavarnak
 - anorexiának
 - test – diszmorfiás zavarnak
 - depressziós zavarnak

NEM MEGHATÁROZOTT DISZRUPTÍV, IMPULZUSKONTROLL-ÉS VISELKEDÉSZAVAR 312.9 (F 91.9)

- Nem teljesülnek a diszruptív, impulzuskontroll – és viselkedészavar diagnosztikus jellemzői
- Dominálnak a társas, munkahelyi vagy egyéb területek működésének zavarát okozó tünetek
- A klinikus nem kívánja megadni az okot, amely miatt nem teljesülnek
- Nem áll rendelkezésre megfelelő információ konkrétabb diagnózishoz

IRODALOM

Füredi J. – Németh A. szerk.(2015): A pszichiátria magyar kézikönyve Medicina Kiadó, Bp.

DSM – 5 referencia – kézikönyv (2014). Oriold és Tsai. Bp.

BNO -10 A mentális és viselkedészavarok osztályozása 2019. Animula Kiadó, Bp.

